Фиридун Шушински

АЗӘРБАЈҸАН ХАЛГ МУСИГИЧИЛӘРИ

Азер...жанская
Республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. М. Ф. Ахундова

БАКЫ
ЈАЗЫЧЫ
1985

Мәшәди Иси

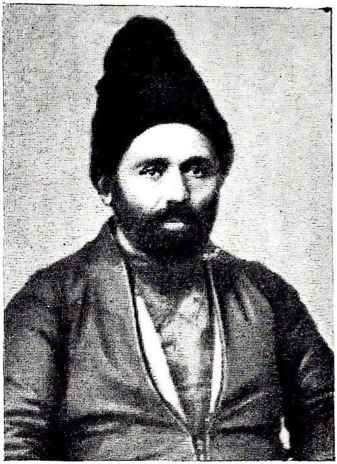

Мәшһури чаһанды Һачы Һүсү.
Мәгруфу заманды Мәшәди Иси.

М. А. Мүчтеһидзадә

МӘШӘДИ ИСИ Садыгчанын вә Һачы Һүсүнүн мүасири иди. Онун ады һәмишә өз зәманәсинин көркәмли ханәндәләри илә јанашы чәкилмишдир. Әлбәттә, бу һеч дә тәсадүфи дејилди. Илк мусиги тәһсилини Харрат Гулунун мәктәбиндә алан Мәшәди Иси мәшһур ханәндә Һачы Һүсүнүн «Ханәндәләр мәчлиси»нин ән фәал үзвү олмушдур. Мәшәди Иси классик Шәрг, хүсусән Азәрбајчан муғамларынын инчәликләринә дәриндән бәләд иди. О өз билик вә сәнәткарлыг бачарығыны «Ханәндәләр мәчлиси»нин кәнч ханәндәләринә өјрәдәр, онларда сәнәтә дәрин мәһәббәт һисси ојадарды.

Мәшәди Иси муғаматы јүксәк дәрәчәдә мәнимсәјән устад ханәндә кими танынмышды. О, «Раст», «Шур», «Һумајун», хүсусилә «Маһур» дәсткаһыны өзүнәмәхсус фәрди хүсусијјәтлә ифа етмишдир. Чаббар Гарјағды оғлу Мәшәди Исинин ханәндәлик габилијјәтинә јүксәк гијмәт верәрәк јазмышды: «...Шуша шәһәриндә, бүтүн Гафгазда мәшһур олан Харрат Гулунун шакирдләриндән ханәндә Мәшәди Иси «Ма-

һур» дәсткаһыны чох тәнтәнә илә охујарды. Өзү дә тәснифханалыгда вә гавал чалмагда биринчи сајылырды».[1]

Мәшәди Иси охудуғу муғам вә маһнылар сөзләрини ајдын, сәлис диксија илә динләјичијә чатдырарды. О, Азәрбајчан шаирләринин гәзәл вә гошмалары илә јанашы, Һафизин вә Сә'динин әсәрләрини илһамла охујар, өз динләјичиләрини валеһ едәрди. Чәлилбәј Бағдадбәјовун јаздығына көрә, Азәрбајчан шаирләринин ше'рләрини илк дәфә мәчлисләрдә охујан Мәшәди Иси олмушдур.

Мәшәди Иси тәкчә Гарабағда дејил, Азәрбајчанын бир чох шәһәрләриндә — Кәнчәдә, Ағдашда, Шамахы вә Бакыда дәфәләрлә тој мәчлисләринә, шәнликләринә дә'вәт едилмишди. Мәшәди Иси шамахылы Маһмуд ағанын мәчлисләриндә ајларла охумуш вә Иран һакими Нәсрәддин Шаһ тәрәфиндән бир нечә дәфә Теһран шәһәринә чағырылмышды. Шаһ сарајында Иран муғәнниләри илә олан бир мүсабигәдә гәләбә газанан Мәшәди Иси «Шири-Хуршид» ордени илә тәлтиф олунмушду.

Кечән әсрин 90-чы илләриндә Мәшәди Иси тарзән Садыгчан илә бирликдә Ашгабад, Сәмәргәнд, Дашкәнд вә башга шәһәрләрдә халг шәнликләриндә иштирак етмишдир.

Мәшәди Иси бөјүк муғам устасы олмагла бәрабәр бир тәснифхан кими дә классик Азәрбајчан хanәндәләри арасында хүсуси јер тутур. Мә'лум олдуғу кими, тәснифләрин мүәллифи ханәндәләр олмушлар. Мәшәди Исинин бир чох тәснифләри, хүсусилә «Раст», «Маһур» тәснифләри мәшһурдур. О, ел әдәбијјатындан бә'зи нүмунәләрә, хүсусилә Вагифин, Закирин бир чох мүхәммәс вә гошмасына тәснифләр дүзәлтмишдир. Мәсәлән, о, «Раст» охујаркән Гасым бәј Закирин:

Бир бағда бүлбүл олмаса,
Күлүн нә мигдары, дилбәр.
Дал кәрдәнә төкүлмәсә,
Телин нә мигдары, дилбәр.

рәдифилә башланан кәрајлысындан истифадә едиб «Раст» тәснифини бәстәләмишди. Көркәмли әдәбијјатшүнас Салман Мүмтаз јазырды: «Бу кәрајлыны гарабағлы мәшһур ханәндә Мәшәди Иси Ашгабадда тәсниф мәгамында охудуғуну шәхсән ешитмишәм».[2]

Әлбәттә, Мәшәди Исинин Һачы Һүсү, Бүлбүлчан кими чох зил сәси олмамышды. Лакин о, муғаматын техникасына дәриндән бәләд олдуғундан хош сәси илә өз динләјичиләрини һејран етмишдир. Мәшәди Иси камил бир сәнәткар иди. Онун устад бир ханәндә олмасы һаггында муасири, шушалы Чыраг Мәһәммәд оғлу сөләјирди:

«Мәшәди Исинин сәси чох зил дејилди. Амма бүтүн муғамлары чох усталыгла охујарды. Дүнјада Мәшәди Иси кими «Османлы» охујан чәтин тапылар.

[1] *Ч. Гарјағды оғлу.* Кечмиш Азәрбајчан мусигиси һаггында хатирәләрим (әлјазмасы). Азәрбајчан ССР Мәдәнијјәт Назирлији Ме'марлыг вә Инчәсәнәт Институтунун елми архиви, инвентар № 75.

[2] *Салман Мүмтаз.* Азәрбајчан ел әдәбијјаты. Бакы, 1928, I чилд, сәһ. 362.

Шушанын «Чөл гала мәһәлләсиндә» Сәлимбәјин гардашы оғлу Рүстәмбәјин тоју иди. Адамлары тоја дә'вәтнамә илә бурахырдылар. Мәним 17 — 18 јашым оларды. Дајым дәлләк Кәрбәлајы Һүсејн Зејнал оғлу тоја бир дәлләк кими дә'вәт олундуғундан мәни дә өзү илә тоја апармышды.

Сәлимбәјин бөјүк салону алты аршын Гарабағ хәлиләри илә дөшәнмишди. Газ лампанын ишығы адамын көзүнү гамашдырырды. Һамы милли кејимдә иди. Тоја ики ханәндә дәстәси — Күлбалы ашыглары вә гармончалан дә'вәт едилмишди. Тојун падшаһы шаир Нөврәс Мирзә Әләскәр, фәррашы исә лоту Гулу иди.

Ханәндә Мәшәди Иси, тарчалан Гулу (Хәстә Гасымын гардашы) илә салонун көркәмли јериндә әјләшмишди. Салонун башында исә Һачы Һүсү илә Садыгчан отурмушду. Ајаг тәрәфдән Күлаблы ашыглары (Аббасгулу, Нәчәфгулу, Һәшим, Һејдәр) әјләшмишдиләр. Ашыглар илә габаг-габаға гармончу Иси бәј гармону әлиндә һазыр сахламышды.

«Тојун падшаһы» Нөврәс әмр етди ки, Һачы Һүсү бир дәсткаһ башласын. Һачы Һүсү саат јарыма «Шүштәр» охуду.

Һачы Һүсү охујандан сонра «тојун падшаһы» әмр етди ки, Мәшәди Иси дәсткаһ башласын. Јадымдады, тарзән Гулу Мәшәди Исијә деди:

— Һачы Һүсүдән сонра нә дәсткаһ башлајачагсан?

Мәшәди Иси:

— Мән дәсткаһ башламајачағам. Һачы Һүсү чамааты јатырдыб, мән исә ојадачағам.

Гулу:

— Нә илә ојадачагсан?

Мәшәди Иси:

— «Османлы» илә

Мәшәди Иси гавалы әлиндә ојнадыб ағзыны ачды:

Сүбһи тездән ојандым,
Дәрди-гәмә бојандым.
Даш өлсајдым әријәрдим,
Торпаг идим, дајандым.

Мәшәди Исинин бу сөзләри һамынын диггәтини чәлб етди. «Тојун падшаһы» Нөврәс гышгырды. «Далысыны де! Сәнә нәнәм гурбан!».

Мәшәди Иси фәрәһлә охумаға башлады:

Мән ашигәм, хан дурсун,
Хан әјләшсин, хан дурсун.
Говза кәтан көјнәји,
Ағ мәмәләр јан дурсун.

Мәшәди Иси охујуб гуртаранда салону сүрәкли алгыш бүрүдү. Мәчлиси шән кечирдијинә көрә, о кечә Мәшәди Исијә гызыл суја чәкилмиш күмүш падносун үзәриндә мәндүләдән бир палтарлыг вә 500 манат гызыл пул һәдијјә верилди».[1]

Көркәмли ханәндә Мәшәди Иси 1905-чи илдә Ағдамда вәфат етмишдир.

[1] Чыраг Мәһәммәд оғлунун хатирәләриндән (хатирә китабын мүәллифиндәдир).— *Ред.*